

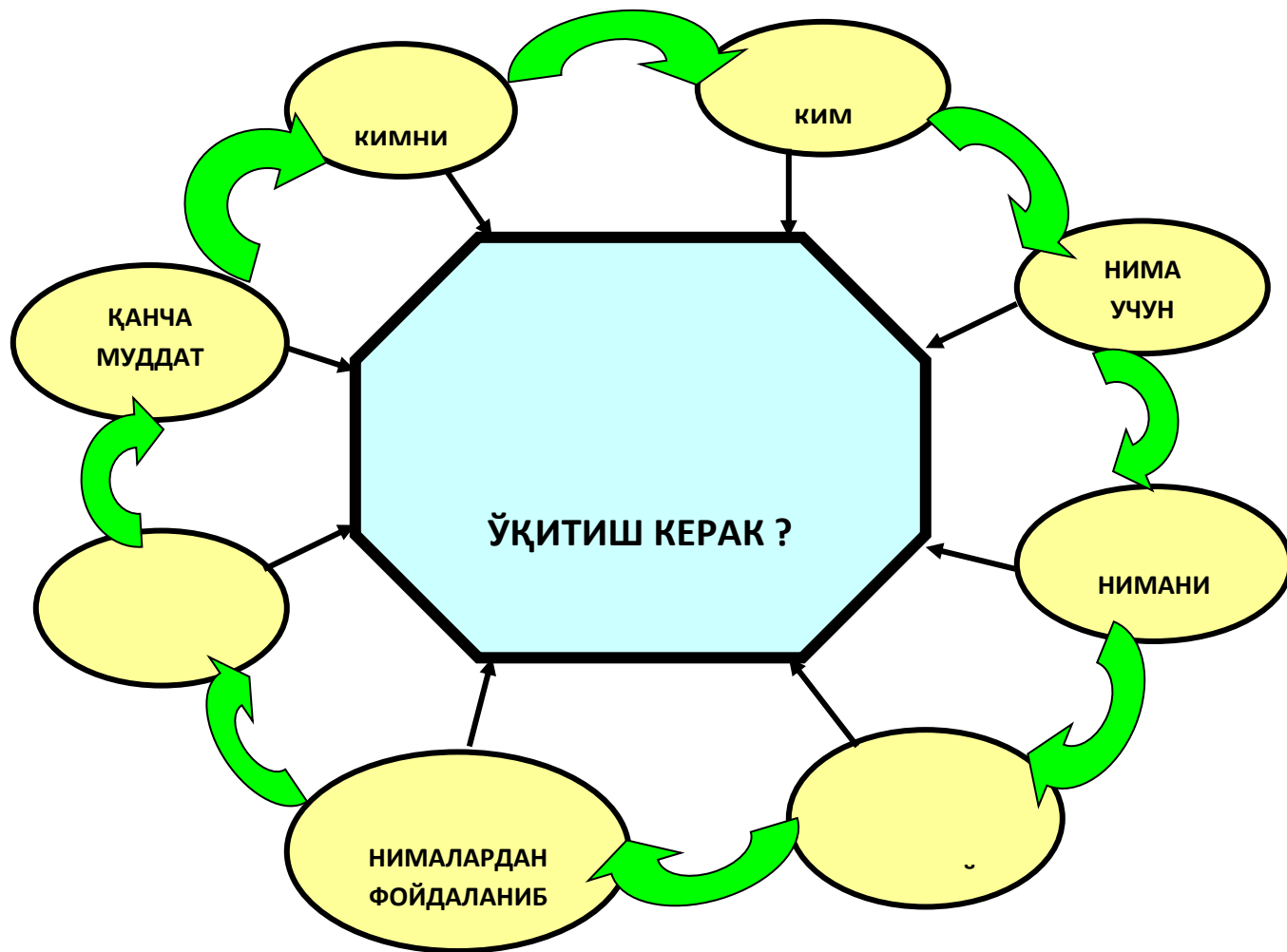
ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМИ ТАШКИЛ ЭТИШГА ОИД ТАДҚИҚОТЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ, РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Мелибоев Рахматали Иномжонович

Кукон давлат педагогика институти

Технологик таълими умумий педагогиканинг махсус тармоғи бўлиб, у бизнинг республикамызда етарли даражада ишланмаган соҳа ҳисобланади. Шу боисдан нашр этилган ишлар сони ҳам унчалик кўп эмас. Лекин ҳанузгача яхлит технологик таълими педагогикаси бўйича дарслик яратилмаган ҳисобланади. Сизнинг ҳукмингизга ҳавола этилаётган ушбу иш ана шундай дарслик яратиш борасидаги илк уринишларимиз натижасидир. Шундай қилиб касб-хунар педагогикасининг асосий масалалари сирасига қуйидагиларни киритиш мумкин.

Педагогика ва касб-хунар педагогикасининг асосий масалалари

Бу масалаларни мажмуавий ҳал этилиши маълум ҳуқуқий, меъёрий асосларга таяниган ҳолда технологик таълими тизими олдида қўйилган ижтимоий буюртманинг мақбул ечимини топишга имкон беради.

Ҳозирги замон технологик таълими тизими фақатгина XX аср охири илмий-педагогик тафаккурининг натижасигина бўлмай, балки унинг пойдевори инсоният жамиятининг узоқ тарихи давомида тўпланган тажрибасига ҳамда олимлар, мутафаккирлар, педагоглар ишлаб чиқаришнинг турли соҳаларидаги мутахассисларнинг технологикларига асосланган. Марказий Осиёда, шунингдек ҳозирги Ўзбекистон ҳудудида технологик таълимнинг туб асослари бундан уч минг йил аввал Авестода баён этилган десак хато қилмаймиз. Лекин бу борадаги тажрибалар бизда етарли даражада ўрганилмаган. Шу боис, бугун бутун дунё, хусусан Шарқ халқларининг тарихий меросини замонавий технологик таълими мазмуни ва тузилмасига сингдирилишини давр ўзи тақозо этмоқда.

Шарқ мутафаккирлари ўз асарларида ёшларнинг технологик таълими ва тарбиясига катта аҳамият бериб, касб-ҳунар ўрганишни жисмоний, ақлий ва маънавий камолотга эришишнинг асосий воситаси деб билганлар.

Агар киши ҳар қанчаки олий насаб ва асл бўлса, аммо ҳунари бўлмаса, халойиқнинг иззат ва ҳурматидин ноумид бўлур. Агар кишида ҳам насаб гавҳари ва ҳам ҳунар зевари бўлмаса, ундан батарроқдур. Жаҳд қилғил, агар гавҳаринг ҳар нечаким асл бўлса, унга ғарра бўлмағил, нединким тан гавҳари ҳунар зевари била муайян бўлмаса, у ҳеч нарсага арзимагусидур.

Касбий таълим бериш, касб-ҳунар сир-саноатларини ўргатиш жуда қадим замонларда пайдо бўлган. Касбий малака бевосита технологик фаолияти жараёнида берилган. Ишлаб чиқариш кучларининг ривожланиши, ҳунармандчиликнинг ихтисослашиб бориши, технологик қўникма ва малакаларининг мураккаблашуви тўпланган технологик тажрибаси, жумладан тизимлашган билим, малакаларини маълум бир тарзда авлоддан авлодга ўтказиш заруриятини туғдирди. Бу эҳтиёж дастлаб устоз- шогирд йўли билан тартибсиз, яъни хаотик тарзда амалга оширилди. Саноат ишлаб чиқаришининг ривожланиши билан турли даражадаги ва соҳадаги касб-ҳунар ўқув юртлари пайдо бўлди. Касб-ҳунар таълим тизими мустақил тармоқ сифатида дастлаб Европада, сўнг Америкада шаклланди.

Касбий таълим мақсадларини белгилаб олиш таълим методларини аниқлаш, тўғри шакллантириш, турлаш ва тизимлаштириш, яъни кетма-кет масалалар ва саволлар тарзида ифодалаш ўқитувчи касбий фаолиятининг энг мураккаб ва масъулиятли босқичи ҳисобланади.

Чунки у ўқитувчи фаолиятининг кейинги босқичларига йўналтирувчи омил, мўлжал сифатида хизмат қилади. Ўқувчилар онгига етказилган таълим мақсадлари уларни ўқув-билиш фаолияти учун мўлжал бўлади ва таълим-тарбия жараёнида уларнинг онглилиги ва фаоллигини таъминлайди.

Таълим мақсадларини ишлаб чиқишнинг иккинчи босқичида ўқитувчи хусусий мақсадларни аниқлаб олади. Бунда ўқув предметининг намунавий дастурини таҳлил этиш асосида ҳар қайси бўлим, боб ва фаслда мавзуга тегишли мақсадлар аниқланади. Аниқланган мақсадга биноан ўқув материалининг мазмуни ва ўзлаштирилиш режаси дарслик, ўқув қўлланма ва шу каби манбаларда қандай ёритилганлиги аниқланади.

Юқорида зикр этилган фикр-мулоҳазалардан шундай хулоса келиб чиқадики, педагогик жараён ҳар бир ўқув предметининг мақсадини белгилашдан бошланади. Чунки ҳар бир назарий ёки амалий машғулот аниқ мақсадларни кўзда тутаяди. Агар ўқув мақсадлари белгиланмай машғулот ўтказилса, унинг мазмуний ва жараёний (процессуал) тузилмаси бузилади.

Аниқ мақсадни кўзламаган машғулот самара бермайди, чунки олинган натижа билан кўзланган мақсадни бир-бирига қийинлаштиради педагогик жараён (машғулот) самарадорлигини аниқлаш мумкин, холос. Етарли даражада аниқ бўлмаган мақсадсиз машғулот иштирокчиларнинг ортқича хиссиётларга берилиши, ўқувчиларни ўқув-билиш фаолиятига ундовчи рағбатнинг пасайиши, ўқув материали, ўқув предмети, танлаган касбига нисбатан салбий муносабатда бўлиши кабиларга сабаб бўлади.

Анъанавий таълим мақсадни педагог фаолияти орқали ифодалашга интилган. Масалан, қишлоқ хўжалик машиналари туркумига мансуб плугларнинг таснифланишини баён этиш. Бу бир томонламаликни келтириб чиқариши табиий ҳол.

Таълим-тарбия ва ўқувчи шахсини ривожлантириш мақсадларини таълим мазмуни, педагог ва ўқувчининг фаолияти орқали ифодалаш бу соҳада кутилаётган натижалар ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиш имконини беради.

Шунинг учун узлуксиз таълим тизимининг умумий мақсади қуйидаги даражаларда аниқлаштирилиши мумкин:

1. Республикамиз узлуксиз таълимнинг глобал мақсади – баркамол шахсни шакллантириш;
2. Олий ва ўрта махсус таълим тизимининг мақсади – технологик бозорида рақобатбардош, юқори малакали, кенг ихтисосли мутахассис кадрларни тайёрлаш.
3. Касб-ҳунар коллежларининг мақсади – аниқ соҳа учун ДТС ва ТТС доирасида билим, кўникама, малака ва шахсий фазилатларга эга кичик мутахассис кадрлар тайёрлаш.
4. Ўқув предметларининг мақсади – аниқ соҳага оид техника ва ишлаб чиқариш технологияларининг моҳиятини ёритувчи билим, хатти-ҳаракат усуллари ва шахсий фазилатларни шакллантириш.

Мавзу (машғулот, дарс)нинг мақсади - илмий тушунча, далил, хулосалар тизимини шакллантириш.

5. Машғулот дарс босиқичининг мақсади – мотивлаштириш, шакллантириш, назорат қилиб баҳолаш кабилар.

Амалиётда мақсадлар вазифа сифатида ҳам талқин этилади. Демак, мақсад ва вазифа шундай аниқ қўйилиши керакки, унга эришилганлик ҳақида аниқ хулоса чиқариш имкони мавжуд бўлсин. Бунинг учун ҳар бир вазифани шакллантиришда қуйидагиларга амал қилиш зарур:

- ҳар бир вазифани (машғулот)дарс якунида ўқувчи қуйидагиларни бажара олиши лозим...”деб бошланг;
- ҳар бир вазифани рақамланг;
- ҳар бир вазифани қуйидаги амаллар билан бошланг: санаб ўтинг, сўзлаб беринг, кўрсатиб беринг, танланг, ҳисобланг ва ҳоказо.;
- ҳар бир вазифани ўқувчи сўзи билан қўйинг;

- ҳар бир вазифа фақат битта натижани кўзласин, икки ёки ундан ортиғини эмас;
 - ҳар бир вазифани шундай қўйингки, у “ўқувчининг ўзини кейинчалик қандай тутиши кераклигига ишора қилсин”.

Демак, педагогик жараёнда ўқувчи билими, хатти-ҳаракат усуллари ва шахсий фазилатларидаги ўзгаришлар бош кўрсаткич ҳисобланади. Шунинг учун ҳам касбий таълим-тарбия иши шундай ташкил этилиши зарурки, унда имкон қадар белгиланган мақсадга эришилсин, бунинг учун эмпирик тасаввурлар ва ҳаётий тажрибалар билан чегараланиб қолиш камлик қилади.

Тўлақонли касбий таълим мақбул вақт давомида белгиланган ўқув материални ўқувчилар томонидан талаб даражасида ҳар томонлама чуқур ва пухта ўзлаштирилишини таъминлаб, жамият тараққиётига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшувчи юқори малакали, кенг ихтисосли, рақобатбардош мутахассис кадрлар тайёрлашни англатади. Бундан технологик таълимнинг аниқ мақсадга йўналганлиги келиб чиқади. Ана шу мақсадга йўналганлик ўз навбатида жамият тараққиётида муҳим аҳамият касб этади. Демак, технологик таълими ўзига хос ижтимоий вазифани бажаради.

Шунинг учун ҳам технологик таълимнинг моҳиятини тушуниш унинг қонуниятлари ва қоидаларини билишни талаб этади.

Биз касбий таълим мазмуни деганда педагогик тилда ўз ифодасини топган жамият тўплаган тажрибаларни тушунамиз. У бир пайтнинг ўзида таълим мақсадлари, ўзлаштириш объекти, таълим-тарбия натижаси сифатида намоён бўлади. Технологик таълими жараёнида мақсад, мазмун, ўзлаштириш қонуниятларига мос аниқ мақсадлар шаклида ўқувчилар олдида вазифа сифатида қўйилади. Ўқувчилар вазифаларнинг моҳиятини англаб, унга мос ўқув-билиш фаолиятини амалга оширадilar. Натижада ўқувчиларнинг онгли, фаол, мустақил ўқув-билиш фаолияти орқали ўқув материални ўзлаштирилишига эришилади.

Шундай қилиб, технологик таълими ўқувчилар олдида маълум мақсадларнинг қўйилиши билан бошланади. Мақсаднинг қўйилиши ва унинг қабул қилиниши турлича кечиши мумкин. Энг аввало у диққат-эътиборини қаратиш, эшитиш, кўриш, ушлаб кўриш, хатти-ҳаракат усулларини бажариш, яъни идрок (ҳис) этиш даражасида амалга оширилади. Кейинчалик мақсадлар мураккаблашиб, турли вазифалар, саволлар кўринишига эга бўлиб, амалий характердаги ижодий ишларни бажариш даражасигача ошиб боради..

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Isakova Zukhra Rafikovna, Meyliboev Rakhmatali Inomjonovich, Bo'tayev Axmadali Ashirovich, & Abdusamatova Meyrojxon Azamat kizi. (2022). FORMATION OF STUDENTS 'CREATIVE TECHNOLOGY, FOLK CRAFT SKILLS IN TECHNOLOGY COURSES. *Web of Scientist: International Scientific*

2.. Usmanovich, Olimov Baxtiyorjon; Inomjonovich, Meliboyev Rahmatjon- GAME TECHNOLOGIES IN TEACHING THE PREPARATION OF ITEMS AND PRODUCTS IN TECHNOLOGY IN AN INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT. *International Journal of Early Childhood Special Education* . 2022, Vol. 14 Issue 7, p1623-1627. 5p

3. Z Isaqova, M Ikramova, M Abdusamatova. (2022). TO EDUCATE STUDENTS TO BE SMART, POLITE, WELL-MANNERED, INTELLIGENT AND PHYSICALLY HEALTHY IN THE PROCESS OF LABOR EDUCATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 9 (12), 868-870

4. Исакова З. (2018). МЕЖПРЕДМЕТНАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ СРЕДНЕ-СПЕЦИАЛЬНОГО И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (12-4) 59-63
5. Meliboyev Rahmatjon Inomjonovich. (2022). EDUCATIONAL ISSUES IN TECHNOLOGY LESSON PROCESS. *Neo Scientific Peer Reviewed Journal*, 5, 79–84. Retrieved from
6. Meliboyev Rahmatjon Inomjonovich. (2022). ORGANIZING ACTIVITIES OUTSIDE THE CLASSROOM AND SCHOOL. *Neo Scientific Peer Reviewed Journal*, 5, 99–104. Retrieved from
7. Isakova Zukhra Rafikovna, Barkhayot Toshpolatovich, & Meyliboev Rakhmatali Inomjonovich. (2022). THEORETICAL BASIS OF PREPARING FUTURE IT TECHNOLOGY TEACHERS FOR INNOVATIVE ACTIVITY. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 803–812.
8. Olimov Baxtiyorjon Usmanovich, Isaqova Zuxra Rafikovna, Meliboyev Rahmatjon Inomjonovich, Sotvoldiyev Elmurodjon Abdumannonovich, Tursunov Jorabek Egamberdievich, Yuldashov Barxayotjon Tashpulatovich. SELECTION OF ACTIVE TEACHING METHODS IN TECHNOLOGICAL TRAINING SESSIONS. *International Journal of Early Childhood Special Education*. 2022, Vol. 14 Issue 7, p1816-1820. 5p